

Петровський А.
м. Южноукраїнськ
e-mail: anatoliypetrovskiy067@gmail.com

ІСТОРІОГРАФІЯ МИКОЛАЇВЩИНИ ТА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ

Відомо, що історична наука базується на письмових джерелах описаних часів, археологічних пам'ятках того часу та знайдених відповідних артефактах. Українська історіографія, є породженням нашого колоніального минулого, отже, потребує свого переосмислення.

Як зазначали радянські письмові джерела, російська імперія була в'язницею поневолених народів. І не дивно, що науку про минуле вони підмінили ідеологічною та політичною пропагандою, де поряд з історичним матеріалом існувала інсинуація історичних процесів та подій. Звідси формувалися висновки потрібні правлячому режиму. Велику роль в зомбуванні населення відігравала церква

Прискіпливий аналіз письмових джерел, на тлі існуючої історіографії, дозволяють зробити аргументований висновок, що протягом колоніального минулого українських земель йшло системне і всеохоплююче спотворення української історії. Не оминула ця участь і земель регіону Миколаївщини.

Визначною археологічною пам'яткою Миколаївщини безсумнівно є городище «Дикий сад», віднайдене в середмісті Миколаєва [14, с.48-51]. За інформацією Йордана в XIII ст. до н.е. в гирлі Бористену проживали гети з королем Тазіусом [19, с.74]. Про античну добу ми дізнаємось з перекладів давньогрецьких та римських авторів і на цьому тлі коментуємо археологічні знахідки. Тому і виходить, що цивілізаційні процеси в Північному Причорномор'ї з'явилися з експансією мілетських греків. Але перша згадка про історію нашого краю знаходиться в Накши-Рустамі біля Персополя (Іран) на могилі царя Дарія I на скелі в клинописному тексті, де згадується про жителів Північного Причорномор'я підвладних персам. Але від Геродота дізнаємось легенду про ганебну втечу війська Дарія [11, с.258-267]. Спростовує таку легенду згадка, що на Кінбурнському півострові за часів запорозького козацтва існував Дарієв кам'яний міст [22, с.61-62], тобто частина населення в даному регіоні козацьких часів було сталим. Але знахідки античних монет з символікою солярного знаку на аверсі чомусь віносять до грецької культури. Хоча місцеве населення (аси) були сонцепоклонниками, вбачаючи в його сьйві віддзеркалення творця всесвіту Азурамазду. Науковці безальтернативно вирізняють в написах грецьку абетку. Але ж дослідники письма визнають, що даний вид письма греками запозичений. Дослідник монет із солярним знаком на аверсі, які були розповсюджені в Північному Причорномор'ї та в Криму, князь А. Сибірський, досліджуючи монограми даних монет прийшов до висновку, що місцеве населення мало своє письмо [44, с.110]. У IX р. I ст. н.е., будучи в засланні в Північному Причорномор'ї, Овідій Насон в листі до своєї дружини повідомляє, що написав книгу віршів на гетській мові [27, с.102]. У середині V ст. до н.е. грецький літописець Геродот побував в регіоні

Миколаївщини і залишив нам у спадок свої записи. Головним чином на його згадках будується антична історія Прибузького краю. Із його подачі місцеве населення тієї пори називають скитами. Але в своїй мапі Ератосфен в III ст. до н.е. в південному межиріччі Дніпра та Дністра розміщає гетів, а скитів на лівобережжі Дніпра [40, с.36] Ератосфен використовував більш давніми джерелами і не врахував, що сармати видавили скитів з лівобережжя Дніпра на правий берег, яких, у свою чергу, гети вигнали за Прут. Тому нам відомо, що в IV ст. до н.е. вони з своїм царем Атеєм воювали з своїми сусідами македонцями.

Але ж за Гомером, місце населення Північного Причорномор'я абії, тобто спотворено від арії. Тубільне населення південного межиріччя Дніпра та Дністра римські та грецькі античні автори (Пліній Секунд, Помпоній Мела) назвали асияками або аксияками [24, с.121-122, с.170;], а Сноррі Стурлусон асами [46, с.239]. Геродот називав сардів асіадами [11, с.183], тому можемо згадати, що попередня назва Понта Евксинського є Понт Аксинський (Понт Асинский) [47, с.275; 6, с.196] і вигадка греків про походження назви не відповідає дійсності. Та й трансформація назви міста Очаків від стародавнього Асияк→Ачияк→Ачаков не від тюрського Ачи-кале. Отже, місцевий етнос **аси** мав військовий орден **гетів**, тобто аса-гети спотворено масагети. Звідси коріння головного військового отамана (готомана) козаків в Україні – гетьман, а командира підрозділу – асавул, трансформованого з часом в осавул. Аси народ арійського походження, тому, як іранці (аріанці), мали верховним богом Азурамазду (Ахурамазду), тобто Бога Сонця Всевишнього. Коли аса-гети йшли в атаку то звали Ра (Сонце) допомогти подолати ворога. Згодом цей крик трансформувався в **ура** (росіяни цей бойовий клич приписали собі, зовсім не розуміючи його походження). Тому асів називали сонцепоклонниками, звідси у випуску їх монет присутній солярний символ. Але випуск даних монет грекофіли приписали Ольвії. У пантеоні арійських богів Бог або Бхага (Бохус) – бог радості, весілля, багатства. Тому арійські народи особливо йому поклонялись. Звідси аси Північного Причорномор'я ріку, яка поїла та годувала їх, назвали Бог. Таке поклоніння Богу у асів сусідні слов'янські народи в часи християнізації називати всевишнього Богом. Але, коли в ці місця прийшла християнізована Російська імперія, її носії вирішили, що є велике богохульство іменем Бога називати ріку. Так з'явилось в Україні два Буги. А в перекладах з давньогрецького, замість Бога з'явився Вакха, тому ці святкування – назвали вакханаліями.

Формаковський Б.В., який вів масштабні розкопи Ольвії в 1901–1903 рр. не знаходив відповіді, чому розкопи кераміки чорно-лакового розпису VII-VI ст. до н.е. нижніх шарів городища мали більшу художню цінність [55, с. 215,216]. При тому, що мілетська факторія з'явилась в Ольвії після придушення грецького повстання персами в Мілеті у 484 р. до н.е.

За знайденим написом під час розкопок, мешканці Ольвії збирались захищати поліс від 30-тисячної армії македонців під проводом Зопіріона [49, с.8,9], частина дослідників визначила загибель цього війська від їх рук. Зважаючи на територію городища міста вважають, що все населення Ольвії,

включаючи дітей, жінок та стариків, сягала 15-20 тис. душ, тому воно не могло фізично наголову знищити підготовлене в боях військо македонців. Та й Помпей Торг в своєму літописі згадує про те, що це військо знищили скити [58, с.134], тобто місцеве населення Північного Причорномор'я. Так як македонське військо проходило біля Ольвії, десь неподалік було велике місто могутнього правителя, в якому могло розміститись добре підготовлене і екіповане військо відповідної кількості.

Але ж за згадками Саксона Граматика Хольмгард ще у II ст. був столицею держави під час експансії готів короля Фроді III [42, с.134]. Значних розмірів рів (біля 15 м. в глибину, не менш 25 м. завширшки та біля 4 км. в довжину) можемо вважати, що таку значну споруду будували тисячі людей в античні часи. Знахідки шолома та інших артефактів біля Гарду македонського походження IV ст. до н.е. (Марівка) [54, с. 90], монети Пилипа II (Олексіївка) [54, с. 91], назва Македонського порогу між цими поселеннями в згадках Дмитра Яворницького [57, с. 134], дають підстави вважати, що біля стін історичного Гарду найшла загибель 30-тисячна армія Зопіріона.

бронзовий шолом

бронзова ситула

З часів експансії скандинавських готів в кінці II століття в Північне Причорномор'я до IX століття ми маємо уривчасті свідчення про історію регіону Миколаївщини, які не дають уяви подій, що відбувались в причорноморському степу на протязі віків. Археологічних пам'яток тієї пори залишилось в степових курганах. Про історію Північного Причорномор'я часів середньовіччя засвідчують візантійські, германські, польські, скандинавські, арабські та перські письмові джерела. Хоча головною основою для масиву історіографічного матеріалу про добу середньовіччя слугують оповіді під назвою «Руські літописи». Детальний аналіз даних «літописів» свідчить, що вони різні за місцями походження. Якщо оповіді українського походження можемо зіставити з добою середньовіччя то оповіді московського походження такими не є. Так зміст Іпатіївського літопису дивним чином співпадає з змістом «Руського літопису» Мацея Стрийковського.

Автору даної статті надала підказку інформація з манускрипту, знайдена в далекій Ісландії про події часів середньовіччя. Там розповідається, як в Хольмгроді захисники міста потопили ворогів в каналі, який захищав стіни

фортеці [16, с.111]. Дану споруду я бачив з дитинства на північно-східній околиці с. Костянтинівки. Інформація «Саги про Еймунда» дала можливість автору статті не тільки локалізувати Хольмгард на давньому городищі Запорозького Гарду, але й визначити, чому скандинави поряд з назвою Гард даний топонім називали Хольмгардом (Острівгардом) [35, с.4]. За згадками візантійського імператора Костянтина Багрянородного (X ст.) з перекладів та переписів його праці дізнаємось, що роси з'являються на моноксилах в Константинополі, одні з Немогарда, де сидів син Ігоря Святослав, інші – спускаючись Дніпром.[3, с.45]. Але ж за скандинавськими письмовими джерелами столицею держави їх нащадків Володимира, Ярослава, Олександра був Хольмгард або Гард [51, с. 165; 53, с. 265,266]. Виходить, назва столиці Ігоря та Святослава дійшла до нас в спотвореному вигляді. Залишається не з'ясованим, чому в «руських літописах» замість Хольмгарду (Гарду) столицею Ігоря, Святослава, Володимира, Ярослава, Олександра виявився Київ. І до чого російський Новгород до Немогарду та Хольмгарду? У перекладах та переписах мусульманських літописців X ст. (Ібн Хаукля, Ібн Даста, Аль Балхі) нам відома столиця Арта, тобто спотворений Гард. Згадка про головне місто русів Куяба (Київ) говорить про головне місто князівства в державному об'єднанні [10, с. 193,220-221,276]. У підтвердженні таких висновків слугує розміщення в Північному Причорномор'ї автором XII ст. аль Ідрісі держави **Ард** ар Русії, де явно трансформований часом і людиною столиця Гард [5, с.68].

Філоостогорій в «Церковній історії» пише, що гети з-за Дунаю в середині III ст. прийшли в Капакадокію і взяли в полон безліч християн, і від них прийняли аріанську течію їх церкви (Єпифаній, Філоостогорій, Сократ, Феодорит Кирський), яка домінувала в Північному Причорномор'ї [24, с. 710,739,740,751,777,778], про що свідчать і знахідки артефактів з християнською символікою. У листі єпископа Матвія Краковського 1130 року до Бернарда Клервоського йдеться про необхідність організації хрестового походу проти єретиків руських [56, с. 114,115]. За згадками візантійського богослова Георгія Пахімера (1242-1310) і в його часи жителі Північного Причорномор'я притримувались аріанської течії християнства [30, с.163-164]. Тобто привернення жителів українських земель від язичництва до грецької віри в часи правління Володимира є міфом.

Середньовічна держава часів правителя Володимира

Навала монголо-татарської орди на міста середньовічної держави Гардарики примусила шукати спасіння від знищення в непролазних хащах Сарматії. Вихідці з міст Руси створювали нові поселення. Таким чином в Московщині з'явилися: Новгород (великий та нижній), Володимир, Ладизин (трансформований в Ладогу), Переяслав (трансформований в Переслав-Залеський). Коли король Олександр в 1250 р. заслав з Хольгарду сватів до шведського короля Хокона IV, той йому відмовив, посилаючись на залежність його земель від монголо-татар [53, с.265.266]. Інша частина населення рятувалась від татар за Прутом в лісистих горах Карпатах. Так захопленого болгарами юнака було продано на невільничому ринку, який в 1260 р. став султаном Єгипту, відомий в історії, як Бейбас I - аль-Малік аз-Захір Рукн ад-Дін Бейбарс аль-Бундукдарі ас-Саліх(1223-1277) [33, с.351]. Дякуючи міжусобиці монгольського правлячого роду, в 70-80-х роках XIII ст. в північно-західній частині Причорномор'я Ногаєм створюється союзницька держава, де в південному межиріччі Дніпра та Дністра свою автономію отримує Країна Асів [51, с.116,117]. Султан Бейбарс для створення надійної своєї армії посилав з Єгипту до Північного Причорномор'я кораблі наймати юнаків-земляків [30, с.163,164], де мав стійкі дружні зв'язки з Ногаєм та правителем Країни Асів. Таким чином, формувалась армія мамлюків. Згодом мамлюки отримали землі, чини, привілеї. Таким чином, формувалась майбутня еліта в Сирії та Єгипті.

Якщо Георгій Пахімер називав асів скитами, а Никифор Григора масагетами (аса-гетами), то в останній період їх називали черкасами. Частина письмових джерел мамлюків-черкас з Північного Причорномор'я недоречно прив'язали до черкес (трансформовано від керкет) Кавказького регіону. За інформацією Болтина загін козаків-черкас був на службі у Ногаєвого баскака Ахмата. У 1284 році вони заснували неподалік від Канева місто Черкаси [7, с.344].

Між ханом північних монгол Тактою та Ногаєм з монгольському роду Чингізхана 90-х роках XIII ст. почалась ворожнеча в 1297 р. Токта з військом прийшов в південне межиріччя Бога та Дністра знищити Ногая, але був розбитий і тікав за Дон. Ногай був великодушний і не переслідував військо хана. Зібравши величезне військо хан Токта прийшов в Причорноморський степ. Частина війська зрадила Ногая. У 1300 р. Ногая було вбито, у середині його роду виникла міжусобиця. У 1301 році востаннє згадується Країна Асів. Знахідки частини стели з головою знатного монгола на його могилі поряд з Гардом відголосок подій тієї

Артефакт з шкільного музею с. Богданівка (Вознесенського р-н)

пори і говорить про відчайдушний захист столиці асів [51, с.117,161]. Все вказує час, коли столиця стародавньої держав перестала існувати. Аналіз перекладів, візантійські та арабські джерела вказують, що аси в 1301 р. покинули місто і 10-тисячне військо, разом з жінками, дітьми та стариками подолали Дністер і Прут зупинились в карпатській фортеці Дева, і чекаючи свою майбутню долю, відправили до візантійського царя Михайла IX таємну місію, Цар дав згоду і землю для розселення асів в Візантії. Никифор Григора називає їх масагетами (аса-гетами). Біля Залізних Воріт вони подолали Дунай на шляху до Візантії [13, с.197-199; 51, с.161].

У Причорномор'ї після уходу асів до Візантії, ногайці, що вижили в побоїщі, яке тричі відбулося в степу, залишились без засобів до існування. Під час бойових дій великої кількості війська, було вирізано значну кількість худоби, основу господарювання та життєдіяльності ногайців. Вирощування зернових в причорноморському степу з відсутністю асів не відбувалось. Щоб врятуватись від голодної смерті ногайці продавали дітей венеційським та

генуезьким торговцям живим товаром, які везли їх на невільничий ринок в Кафу [51, с.162,513]. Через п'ять років голоду та смертей вони відправили до асів у Візантію делегацію, щоб переконати їх повернутися додому [13, с.222].

Прознавши, що військо асів (понад 10 тисяч) разом з сім'ями рушило до кордону з болгарами, візантійський імператор навздогін послав військо знищити зрадників. Никифор Григора, описуючи дані події, вказує, що візантійське військо наздогнало втікачів перед горами Ем (Велика Планина) і повністю їх знищило [13, с.224,225]. Але гори Ем на той час вже були територією ворожих до візантійців болгар. Наступні події, які відбулись в Північному Причорномор'ї, теж спростовують його категоричність. Зміна аріанства на православні канони християнства в українських землях, теж необхідно прив'язати до повернення асів в рідні степи з православної Візантії. В 1578 р. секретар Стефана Баторія Мартин Броневський по дорозі в Крим фіксує при Бозі кам'яні руїни (городище Хольмгарда) біля неприступного великого острова посеред порогів ріки і високих берегів (о. Гардовий), де знаходиться значна риболовецька партія [8, с.334] виявились тим чинником, що Київ став формуватися, як духовний центр православної митрополії на українських землях. Коли в 1321 році Великий князь литовський Гедемін із військом підійшов до стін міста, щоб зберегти місто і життя його жителів митрополит з владиками, архімандритами та протопопами з всім духовенством, несучи хрести та хоругви здали місто [48, с.449]. Тобто через 15 років після повернення асів митрополія була структурована з центром в Києві.

Татищев В.Н. вважав, що козаки ім'я татарське з черкес горських, які в XIV ст. в Курському князівстві слободу Черкаси збудували, а потім в XVIст. на Дніпрі місто Черкаси започаткували [50, с.422]. Якби він ретельніше вивчав тему, то згадуючи Рязанських козаків 1444 р. йому слід було звернутись до писаних книг Рязанської губернії за 1615-1626 роки, де прізвища козаків від запорожців-черкас [9, Писчі книги]. Болтин І. Б. інформує, що козаки-черкаси в 1284 році заснували поселення і назвали Черкасами, [7, с.344], а Стрийковський згадує, що Гедемін з литовцями його брав у 1321 р.[48, с.450]. Але Карамзин вважав це вигадкою, через сталі міфи в росії про походження козацтва [20, прим. 167(С.95).].

Витоки козацтва, як и слова **козак** необхідношукати в традиціях асів→черкас з глибини віків. Вже відмічалось, що з давніх часів вони були сонцепоклонниками. Так, як Новий рік за сонячним календарем починався під сузір'ям Козерога, день початку руху Сонця в північну півкулю носії зороастризму святкували, як найбільше свято. У день Новорічної зорі вони вибирали собі отаманів, здійснювали ритуал жертвоприношення. Святкуючи, вони прохали Всевишнього дати майбутній щедрий урожай до комор. Так як Гард зберіг частку давніх традицій, відома одна з печаток козаків Бого-Гардової паланки [45, с.97], де під захистом знаку Козерога знаходиться військо.

Запорозжці (баби) IVст. до н.е.

Гардова печатка.

Враховуючи, що Різдво Христоове одні з перших християни вірмени святкують на день раніше інших, то за Григоріанським календарем дивним чином святвечор Різдва Христового, день Благовіщення та день Івана Купали збігаються з днем

Монета античних козаків Північного Причорномор'я та Криму [44, с.110]

Новорічної зорі, днем весняного рівнодення та днем літнього сонцестояння великих святкових днів у асів-сонцепоклонників. А відоме козацьке свято Покрови збігається з поверненням добувачів-чоловіків додому через неділю після осіннього рівнодення, коли ніч стає більшою за кількість світлого часу.

У 1705 році про існуючий кам'яний знак згадують в своєму листі до гетьмана Мазепи запорожці, незадоволені, що при розмежуванні 1740 р. віддають татарам частину Бого-Гардової паланки. Вони називали своєю споконвічною землею південну частину Бого-Гардової паланки, яку ще Вітовт визнав Запорозькою. Тобто при Вітовті офіційно земля між Богом (Південним Бугом) та Дніпром визнавалась за запорожцями. Камінь знаходився на Руській косі навпроти урочища Сто Могил (городище Ольвії) [60, с.261,263-264]. Ногайці, татари, поляки, литовці часто винаймали загопи черкас для охорони, як вправних воїнів.

В історіографії України феодалів Острозького, Ружицького, Вишневецького, Косинського, Дашкевича, Ланцкоронського представляють як перших отаманів козацтва. Більшість дійсних отаманів, обраними козаками,

залишилися невідомими в історії. Коли феодал Остап Дашкевич хотів отримати всю повноту влади над козаками-черкасами і зробив великі побори в місті Черкаси, вони не стерпіли свавілля. Таким чином, стає відомим Черкаське повстання 1535-1542 рр. [4,с.71], після якого доля Дашкевича залишається нез'ясованою.

Якщо військовий орден запорожців знаходився в Січі, то головним господарським центром безсумнівно був Гард. Близькість до кордонів з Брацлавщиною, Київщиною та Очаківським степом формував в ньому потужну торгівельну партію. Інструментом в конкурентній боротьбі цієї партії були мобільні загони гайдамаків. Після невдалого походу армії Петра I та його полону 1711 року, у російській воєнщини на довгий час відпало бажання втручатись до подій в Гарду і південної частини Бого-Гардової паланки [17, с. 156-157]. Коли Січ знаходилась в Олешках, торгівельні зв'язки з Очаковом стають тіснішими. Але події грудня 1727 р., коли калга-солтан Аділь-Герей в міжусобиці з ханом Меглі-Гереем, обдуривши козаків з Богових (Бузьких) промислів, буцімто за наказом хана, взявши їх 2 тисячі повів до Білгороду. Хан з військом його схопив і в колодках відправив до Царгорода. 1500 козаків, що були біля Аділь-Герей, передав на турецькі каторги, інших продав в рабство [60, с. С. 408,415]. Ця подія різко вплинула на події в Січі. З'явилась в Січі чисельна проросійська партія з Гарду. Таємні російські агенти в Олешках. Донесли ситуацію в Петербург, попри бажання Кості Гордієнка та Пилипа Орлика виправити ситуацію в Січі [59, с.404,405,408,411,417]. Кошовий Гордієнко помер за нез'ясованих обставинах.

Але Гард і за розмежуванням 1740 року продовжував залишатись в зоні турецького впливу, так як турки визнавали за запорожцями ці їхні споконвічні землі, щоб мати десятину прибутків з Гарду і великий зиск з Гардового перевозу, кошовий отаман з Січі на літо відправляв до Гарду загін запорожців (біля 500 козаків) на чолі з полковником [45, с.53-54]. російське командування дуже цікавив Гард, як економічний центр запорожців, тому в 1745 році був посланий туди інженер-картограф француз Даніель де Боскет, який залишив нам детальний план урочища Гард [2, с.547].

російські агенти в Гарду доносили існуючу ситуацію. російська імперія виношувала плани захоплення нових територій. Залежне від них Польське королівство росія мріяла повністю пригорнути до своїх рук. Виношувалися плани на півдні вийти до чорноморських берегів. Тому для цього необхідно було знищити Запорозьку Січ.

Введені до Польщі війська росії сприймалися місцевим населенням, як напад на суверенну державу. росія обіцяла відвести свою армію, при прийнятті польським сеймом закону про свободу релігій. На початку лютого 1768 року піднімаються польські патріотичні сили проти російської присутності. Радикальні сили проголошують похід проти православних приходів в Польській Україні [32, с.39-40,42]. Царський Двір надсилає до Гарду свого агента, настоятеля Мотронинського монастиря Значко-Яворського, підбурити гайдамаків організувати бунт в Київському та Брацлавському воєводствах, обіцяючи військову підтримку від цариці. За інформацією Антоновича, щоб не

привертати уваги, вночі на Скелястому острові біля Мигеї відбулась зустріч з впливовими людьми Гарду. На якій домовились, що гайдамацькі загони переодягнені в ченців вирушать в Польську Україну захищати православну віру від знищення [1, с.196]. На рибні промисли, приїздив отаман, закликаючи йти захищати віру. Спочатку йшли до Гарду. Потім формувались в загони і йшли в Польську Україну [45, с. 424,425]. Повстання супроводжувалось масовими жертви поляків та євреїв, різанина в Умані була звірячим проявом повсталого люду. Через напад гайдамаків на турецьку Балту Туреччина об'явила війну росії [23, с.303,312;17, с.258-259]. Розправа над гайдамаками, знищення польського виступу, такі невтішні наслідки Коліївщини.

На початку 1769 року, не маючи можливості захищатись від великого війська татар, гардовий полковник з 400 запорозькими козаками відійшов до фортеці Св. Єлизавети [45, с.455]. За згадками генерала Прозоровського О.О. під його патронатом було створено особливий козацький полк [18, с.212,213], який у подальшому став основою створення Бузького козачого війська. З закінченням русько-турецької війни 1769-1774 рр. військо з лівого берегу ріки Бог (Південний Буг) закрило кордон, де згодом заснувало цілу мережу козацьких поселень: Скаржинка (Трикрати), Соколи (Вознесенськ), Раковці, Новогригорівка, Арнаутівка (Дорошовка), Михайлівка, Троїцьке, Федорівка, Касперівка, Новопетрівське, Себіне, Гур'ївка, Костянтинове, Баловне, Матвіївка, Привільне. При ліквідації Війська в 1817 р. над козаками та їх сім'ями чинили наругу та звірства в козацьких поселеннях [37, с. 389-391].

Після закінчення війни з Туреччиною, за мирною угодою 1774 р. вся Бого-Гардова паланка переходила під російське управління. На весні 1775 р. царським Двором було прийняте остаточне рішення ліквідувати Запорозьку Січ. У квітні військове угруповання в складі 5-ти полків під командою полковника Зверева (Лупола) виступило від Катерининського шанця (нині Первомайськ) знищувати козацтво Бого-Гардової паланки [45, с. 555]. Від неочікуваного підлого нападу своїх союзників, із набагато переважаючою чисельністю, змусили рибалок з промислу, сім'ї місцевих черкас, загону запорожців біля Гарового перевозу, спішно рятуватись на правому боці ріки Бог.

Прочувши про дану подію козаки з промислів поспішили на допомогу. Навпроти Гарду будується козацький стан. Наспих влаштовуються курені та землянки. Відомий кошовий отаман останньої Гардової Січі на українських землях Григорій, за кличкою Абдула загинув в боях з російськими підрозділами біля ріки Бог (Південний Буг) [21, с. 326,327]. Останній кошовий отаман в Очаківському степу відомий, як Гардовий [36, с.99].

Місце городища Гард II на східній околиці с. Богданівка (Вознесенський р-н)

Козацьку церкву Покрова Пресвятої Богородиці, яка знаходилась на Гардовому острові і була символом віри, біля якої збирались гайдамаки з Бого-Гардової паланки захищати православну віру в Польській Україні 1768 року, за дозволом генерала Текелі було перевезено в Катерининський шанець (нині Первомайськ), яка була відома під назвою Св. Варвари [59, с.280]. В 1959 р. автор цих рядків бачив її в Первомайську, зовні обшитою широкими дерев'яними не пофарбованими дошками, почорнілими від часу, поряд з мостом в гирлі ріки Синюхи. У 60-х роках ХХ ст. її розібрали і встановили в селі Кумари. У 2001 р. довелось переконатись, що Гардова церква, побачена в Первомайську, знаходиться в селі Кумари, яку оббили вагонкою та пофарбували.

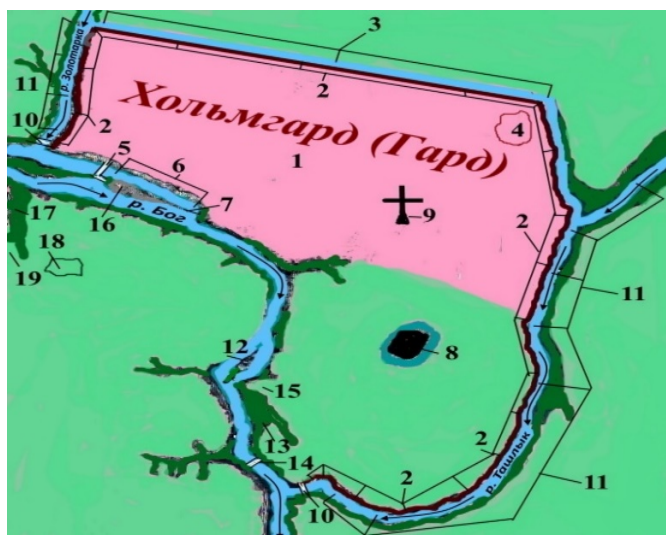

Гардова церква в с. Кумари. Викрадена храмова ікона запорожців.

Представлена оглядова стаття про найвагомші моменти історії регіону Миколаївщини, до феодальної пори правління російською імперією, наочно показує, що існуюча історіографія України, в тому числі Миколаївщини, різко відрізняється від наукових методів досліджень історичного минулого і фактично є політичною та ідеологічною міфологією зомбування населення. Звідси краєзнавчі експозиції місцевих музеїв залишаються ідеологічними носіями могутності російської імперії. Постає генерала-головоріза Олександра

Суворова, командувача каральних експедицій зі знищення мирного населення в Криму татар, на Кубані ногайців та черкес, в Поволжі башкир, в Південних Карпатах болгар, в зарічній частині Варшави поляків, представлена (в історіографії, пам'ятниках, експозиціях музеїв Північного Причорномор'я) видатним полководцем.

Бандитська ненажерлива політика завоювань росії в середині ХІХ ст. на землях Причорномор'я змусила Францію та Британію направити в даний регіон на початку січня 1854 р. об'єднаний експедиційний корпус. Коли російська імперія отримала нищівну поразку від англо-французького корпусу і 1856 р., у Парижі її представники підписали угоду, за якою підлягало зриття фортець на побережжях Чорного та Азовського морів, в тому числі все, що залишилось від фортеці Кінбурн. Натомість російське командування повністю засекретило матеріали по фортеці і місце влаштування загороджувальної батареї на Кінбурнській косі (10-гармат та 3-єдиногоги 1808 р.) [15, Ф.230, оп.1, сп.22, а. 4,7], видало за залишки Кінбурну. Їх не бентежило дуже маленька територія розташування цієї батареї. Ігнорувалось, що наявність існуючих глибин навколо даного місця не давала можливості пришвартувати судно. Навіть довоєнні мапи російських підданих не збирались надійно приховати його правдиву локацію. Натомість кожний археолог розуміє, що залишки фортеці базуються на надійному фундаменті. У 2011 р. археологічна експедиція Інституту Археології НАНУ під керівництвом Біляєвої С.О. штурмувала пісок коси в дослідженні фортеці. Біля місцезнаходження батареї в дореволюційний період було встановлено бюст Суворову на місці висадки турецького десанту в 1787 році.

План-деталізація Хольмгарду (Гарду)

1-городище Хольмгарду (Гарду); 2-Фортешні мури навколо міста; 3-канал в системі водяного захисту фортешних мурів; 4-ковальське виробництво; 5-перехід-гребля на Гардовий острів; 6-акваторія риболовлі способом гарду; 7- нижня гребля-відсікатель входу риби в гард; 8- могильник давнього міста; 9- могила короля Гардарикии-Руси Владимира; 10-ворота міста; система гребель підняття води в канал річками Ташлик и Золотарка; 12-мельница-ступа на острові Клепаний для виробництва борошна; 13 місце літнього табору запорожців с Січі; 14-Гардовий перевіз; 15-Гардовий притин (місце прикордонної торгівлі); 16-церква запорожців на

Гардовому острові; 17-гороище Гарда-II; 18-цвинтар останніх вільних запорожців на українських землях; 19-місце масових розстрілів євреїв у період II світової війни.

Українським дослідникам слід позбутись догм імперських міфів та по крихтах, опираючись на наукові принципи, за наявними перевіреними джерелами відповідних часів, будувати українську історіографію, музейну справу, створювати надійні освітні програми, вирощувати високо освічених патріотів української землі.

Список джерел:

1. Антонович В. Б. Про козацькі часи на Україні. – К.: Дніпро, 1991. – 238 с.
2. Архів Коша Запорозької Січі. // Корпус документів 1734-1775. Т. 1. – К., 1998. – 696 с. (РДВІА, ф.349, оп.12, од. зб. 7464).
3. Багрянородный Константин. Об управлении империей. – М.: Наука, 1991. – 496 с.
4. Бартыш-Каменский Д.Н. История Малой России от водворения славян до уничтожения гетманства. – К.: Час, 1993. – 656 с.
5. Бейлис В.М. Ал-Идриси о портах черноморского побережья и связях между ними. // Торговля и мореплавание в бассейне Чёрного моря в древности и средние века. – Ростов на / Д., 1988. – с. 67-76.
6. Боднарский М.С. Античная география. – М.: Государственное издательство географической литературы, 1953. – 374 с.
7. Болтин, И.Н. Примечания на историю древняя и нынешняя России Г. Леклерка, сочинённые генерал- майором Иваном Болтиным. Т.І. - СПб.: Тип. Горного училища, 1788. – 615 с.
8. Броневский Мартын. Описание Крыма. // Записки Одесского товарищества истории и древностей. Т. VI. – Одесса: Городская типография, 1867. – 333-367 с.
9. Воронежские писцовые книги. // Материалы для истории воронежской и соседних губерний. Т. II, - Воронеж: Изд. Воронежской губернской статистической комиссией, 1891 г. – 237 с.
10. Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о славянах и русских. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1870.
11. Геродот. История. – М, ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 2004. – 435 с.
12. Горбенко К.В., Матвиенко Л.В. Основные итоги работы комплексной археологической экспедиции НГУ и НУНИ ОНУ в 2004-2005 годах // *Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження.* - Миколаїв, 2006.
13. Григора Никифор. Римская история. Т. I. – СПб., 1862. – 630 с.
14. ДАМО. Ф.230, оп.1, сп.22, а. 4,7.
15. Джаксон Т.Н. Прядь об Эймунде Харингссоне // Исландские королевские саги о Восточной Европе. – М.: Ладомир, 1994. – 256 с.
16. Дорошенко Д.І. Історія України в 2-х томах. Т. II. – К.: Глобус, 1991. – 349 с.

17. Записки генерал-фельдмаршала князя Александра Александровича Прозоровского. 1756-1776. – М.: АНО «Редакция альманаха «Российский архив», 2003. – 784 с.
18. Иордан. О происхождении и деянии гетов. – М.: Издательство восточной литературы, 1960. – 433 с.
19. Карамзин Н.М. История Государства Российского. Т.IV. – СПб.: Типография Н. Греча, 1819. – 558 с.
20. Кашенко А. Оповідання про славне Військо Запорозьке: оповідання. – Дніпропетровськ: Січ, 1991. – 494 с.
21. Кониський Георгій. Історія русів. – К.: Радянський письменник, 1991. – 317 с.
22. Костамаров Н. Материалы для истории Колиивщины или резня 1768 г. // Киевская старина 1882, август № 8. – 291-321с.
23. Латышев В.В. Известия древних писателей греческих и римских о Скифии и Кавказе. Греческие писатели. Т. I. – С.Петербург: Типография Императорской Академии наук, 1890. – 655 с
24. Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. Т.II Латинские писатели (вып. I). – С. Петербург: Типография Императорской Академии наук, 1904. – 275 с.
25. Латышев В.В. Известия древних писателей греческих и римских о Скифии и Кавказе. Греческие писатели. Т. I. (вып.3) – С. Петербург; Типография Императорской Академии наук 1900.– 948 с.
26. Овидий Насон. Письма с Понта. Латышев В.В. Известия древних писателей о Скифии и Кавказе. Т.II Латинские писатели (вып. I). - С.Петербург: Типография Императорской Академии наук, 1904. – 90-103 с.
27. Осадчий Т. И. Историко-этнографическое и хозяйственно-статистическое описание. // Щербаковская волость, Елисаветградский уезд, Херсонской губернии. – Херсон: Издание Херсонской Губернской Земской Управы, 1891.–9-17 с.
28. Маркидонов А.В. К светской и церковной истории Новороссии (XVIII-XIX вв.). – Запорожье: Просвіта. 2008. – 140 с.
29. Пахимер Георгий. История о Михаиле и Андронике Палеологах. Т.I. – С.Пб, 1862. Типография Департамента уделов. – 546 с.
30. Петров А. Война России с Турцией и польскими конфедератами. Т.I. – СПб., Типография Эдуарда Веймара, 1886. – 332 с.
31. Petrovsky Anatoly. Die Vergangenheit dernoördlichen Schwarzmeerküste. EinevergesseneWelt. –Munich:GRINVerlag, 2021: - 742 с.
32. Петровський Анатолій. Невідома Січ // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Вип. 27. – К.: Часи козацькі, 2018. – 451-461с.
33. Петровський Анатолій. Thormodus Torfæus and the Ukrainian Historiography. – Munich:GRINVerlag, 2021. 9 с.
34. Письмы правителя Таврийской области Василия Васильевича Коховского правителю канцелярии В.С. Попову для доклада его светлости

князю Григорию Александровичу Потёмкину-Таврическому// ЗООИД. Т.Х. – Одесса, 1877.

35. Пишевич А.С. Бугские казаки и украинские уланы. // Киевская старина. – февраль 1886. - Т.ХIV. – 295 с.

36. Рапорт генерал-поручика О. Суворова о князя Г. Потьомкіна // Хаджибей-Одеса та українське козацтво. Т.ІІІ. – Одеса, 1999.

37. Рапорт генерал-поручика О. Суворова до князя Г. Потьомкіна 25 січня 1788 р. Кінбурн. // Хаджибей-Одеса та українське козацтво. Т.ІІІ. – Одеса, 1999. – 400 с.

38. Рычагов Г.И. Мир географии. М.: Мысль, 1984. – 367 с.

39. Рубрук Вильгельм. Путешествие в восточные страны // История монгалов. - Путешествие в восточные страны. – СПб.: Издание А.С. Суворина, 1911. – 231 с.

40. Saxo Grammaticus. Gesta Danorum // Indholdsfortegnelsen bygger på Winkel Horn 1898 og på J. Olrik 1908-12. – 532 с.

41. Сенковский О.И. Сага об Эймонде. // Собрание сочинений. Т.5. – СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1858. - 421+ с.

42. Сибирский А. Пан, Бог покровитель Пантикапейской территории. // Записки Одесского общества истории и древностей. Т.ІV. Отд.І. – Одесса.: 1858. – 103-118 с.

43. Скальковський А.О. Історія Нової Січі, або останнього Коша Запорозького. – Дніпропетровськ: Січ, 1994р. – 678 с.

44. Снорри Стурлусон. Сага об инглигах. // Средние века Вып. 36. – М.: Наука, 1973. – 238-264.

45. Страбон. География. – М.: Наука, 1964, - 943 с.

46. Стрийковський Мацей. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Руси. – Львів: Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім. Шевченка, 2011. – 1066 с. –

47. Струве Д. Ч. Ф. Новые надписи ольвийские. // Записки Одесского общества истории и древностей. Т. VI. – Одесса, 1867. – 8-9 с.

48. Татищев В.Н. История российская с древнейших времён. Кн.ІІ. – СПб.: Императорский Московский университет, 1773. – 536 с.

49. Тизенгаузен В.Г. Сборник материалов. относящихся к истории Золотой орды. – СПб., 1884. - 563 с

50. Thormodus Torfaeus. Historia Rerum Norvegicarum. Т. I. –Copenhagen, 1711. – Pag. 165.

51. Thormodus Torfaeus. Historia Rerum Norvegicarum. Т. IV. –Copenhagen, 1711. – Pag. 265-266.

52. Фабрициус И.В. Археологическая карта Причерноморья Украинской ССР. – К.: Издательство Академии наук Украинской ССР, 1951. – 154 с. –

53. Фармаковский Б.В. Раскопки в Ольвии в 1902-1903 гоах. // Известия Императорской Археологической Комиссии. Вып. 13. – СПб.: Типография Главного Управления Уделов, 1906. – 381 с.

54. Щавелева Н.И. Послание епископа краковского Матвея Бернарду Клервоскому об «обращении русских» // Древнейшие государства на

территории СССР. Материалы и исследования. 1975 г. - М. :
Издательство «Наука», 1976. - 213 с. - С. 114-115.

55. Эварницкий Д.И. Запорожье в останках старины и преданиях народа.
Часть II. – СПб.: Издание Л.Ф. Пантеева, 1888. - 261с.

56. Justin Marcus Junianus. Epitome of the Philippic History of Pompeius
Trogus. – London, 1853. – 532 с. - Book XII(2)

57. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. Т.1. – К., 1990. –
592 с.

58. Там само - Т.3. – К.: Наукова думка, 1991. – 560 с.